

Plaguets del

CENTRE D'**E**STUDIS I
DOUMENTACIÓ
CONTEMPORÀNIA

Les Assemblees Turístiques de Mallorca de 1951 i 1953

Sebastià Serra Busquets
Antoni Vives Reus

Núm 2 - Setembre de 2010

PVP: 5ct.

Plaguets del CEDOC

Les Assemblees Turístiques de Mallorca de 1951 i 1953

Edició i maquetació: Rafel Puigserver Pou

© de l'edició: Centre d'Estudis i Documentació Contemporània

© del text: Sebastià Serra Busquets i Antoni Vives Reus

Aquesta obra es troba publicada a la pàgina web:

http://cedoc.uib.cat/publicacions/Plaguets_del_CEDOC/

Queda prohibida la reproducció total o parcial de la present obra sense l'autorització per escrit de l'autor.

ISBN: 978-84-92863-06-8

Les Assemblees Turístiques de Mallorca de 1951 i 1953

Sebastià Serra Busquets i Antoni Vives Reus
Doctors en Història per la Universitat de les Illes Balears

Després de la Guerra Civil, el 1939, durant els anys de la fam, concretament el 18 de setembre, es crea la Direcció General de Turisme. Aquesta iniciativa és presenta com a continuadora del Servei Nacional de Turisme -SNT-, organisme creat el 1938. És necessari assenyalar que el SNT havia agafat el relleu del Patronat Nacional de Turisme, creat el 1928, i com aquest, a la vegada, havia fet el mateix amb la Comissaria Règia de Turisme.

Els anys anteriors abans de la finalització de la Segona Guerra Mundial presenten, des del punt de vista de la política del Govern de l'Estat, poques iniciatives i bastant abstractes¹. Ara bé, trobam una llarga tradició de sindicats, centres d'iniciativa o foment del turisme sorgits de la societat civil, com són ara el Foment del Turisme de Mallorca (1905), el Sindicat d'Iniciativa de València (1906), la Societat d'Atracció de Forasters de Barcelona (1908), el Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona (1910), la Societat d'Atracció de Forasters i Turistes de Girona (1914), el Foment del Turisme de Menorca (1932) o el Foment del Turisme d'Eivissa i Formentera (1933), alguns dels quals tenen una continuïtat.

¹ PACK, Sasha D.: La invasión pacífica. Los turistas y la España de Franco, Madrid, Ed. Turner, 2009, 68.

Hem analitzat el funcionament del Foment del Turisme de Mallorca i del Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona. La seva existència, en aquests anys, està plena de dificultats per manca de recursos però mantenen un nombre important de socis de la societat civil i d'algunes institucions.

Els primers anys després de la Segona Guerra Mundial és significativa la campanya de promoció d'un turisme nord-americà a Mallorca. Ja el 1944 el Foment del Turisme havia fet una campanya de publicitat² consistent en l'edició de fulletons i opuscles que remeté a mitjans de comunicació, consolats, etc. Les edicions de guies ja són prou importants en aquesta etapa.

També destacam les realitzacions del NO-DO, que a partir de 1944 va realitzar reportatges bàsicament sobre el paisatge de cada una de les Illes Balears, molts dels quals foren finançats pels Foment del Turisme. Sobretot el Foment del Turisme de Mallorca i el d'Eivissa introduïren iniciatives per tal de fer possible un foment intensiu del turisme.

El número de turistes arribats a Balears el 1945 fou de 53.134, la majoria dels quals visità Mallorca. Cinc anys després, el 1950, ja ens trobam amb 98.081, el 1951 foren 127.898, i el 1952, ja foren 134.490. Aquestes anteriors xifres demostren la gradual recuperació que presenta la indústria turística en aquest període.

Podem parlar d'una primera onada de turistes que es visualitza el 1949 i que anirà dirigida bàsicament a la Costa Brava i Mallorca³, encara que a diferents ciutats i a llocs d'interès històric també es comença a detectar un interès pel turisme.

² SANTANA MORRO, Manel: "El turisme a les Illes Balears (1936-1960)" a SASTRE, F.; PICORNELL, C.; SERRA, S. (coord.). *Turisme i Societat a les Illes Balears*, Vol. 1, Palma, Ed. Conselleria de Turisme-Grup Serra, 2002, 52-53.

³ PACK, Sasha D.: "Turismo y cambio político en la España de Franco" a TOWNSON, Nigel (ed.). *España en cambio. El segundo franquismo 1959-1975*, Madrid, Ed. Siglo XXI, 2009, 31.

El lent i llarg procés que interrelaciona turisme i modernització en certa manera es pot entreveure a partir de propostes concretes per articular una política turística. Així, el gener de 1951 tindrà lloc la I Assemblea Turística de Mallorca. Aquest esdeveniment, organitzat pel Foment del Turisme de Mallorca, representa la primera reunió entre tots els sectors implicats en el tema turístic. En aquestes jornades es presentaren tot un conjunt de ponències i propostes que tractaren afers turístics molt diversos. El 1953 tindria lloc una segona edició de l'Assemblea en la qual es plantejaren els projectes pendents de l'anterior i alhora també es presentaren noves iniciatives.

Més endavant, a la dècada dels anys seixanta, i ja des de les pròpies institucions polítiques, s'organitzaren les assemblees turístiques provincials.

El Foment del Turisme de Mallorca

La Guerra Civil, com és sabut, interrompé el turisme europeu de Mallorca. Una vegada finalitzat el conflicte, ens trobam amb una dura postguerra difícil de superar. És un moment d'autarquia econòmica i el tema turístic és comença a plantejar com una possible sortida a la situació existent.

La tímida recuperació econòmica del turisme d'aquests anys va ser clau per poder entendre els esdeveniments posteriors. Així, quan el dia 12 de març de 1946, la junta directiva del Foment del Turisme de Mallorca va fer balanç de les xifres turístiques corresponents a l'any anterior, ja afirmà que aquestes havien estat millors que les obtingudes abans de la Guerra Civil. A continuació reproduïm el fragment on s'analitzaren aquestes dades, de les quals destaca l'augment de la importància del turisme interior:

«A continuación se lee la estadística del movimiento turístico durante el año de 1945, que arroja números muy halagüeños en comparación con los años anteriores a la iniciación de nuestro Movimiento Nacional. El total de turistas que

ha visitado la isla durante el referido año pasa de los 100.000 y el de los alojados en los hoteles asciende a 55.134, con un total de 421.476 estancias, número éste en realidad mayor debido al gran contingente de visitantes, que viven como huéspedes en casas particulares o alquiladas, por cuyo motivo son difíciles de controlar. Los extranjeros han compuesto un total de 691 personas.»

A partir dels mesos d'estiu de 1949, es començarà a parlar de l'apogeu turístic de l'illa, que ja es veia com un dels llocs més prestigiosos de turisme mundial. Tanmateix, encara varen ser moltes les circumstàncies que impediren uns grans canvis econòmics en l'àmbit social i no serà fins a la dècada dels anys seixanta quan podrem començar a parlar d'una bonança turística generalitzada a grans trets.

És en aquest període de dificultats quan s'imposa la necessitat de mantenir unes bones relacions de l'entitat amb l'aparell franquista. Les ànsies de supervivència durant aquells difícils anys així ho requereixen. De fet, i a mode d'anècdota, quan Franco visità l'illa l'any 1947, la Junta Directiva, que no tenia un excessiu pressupost, adquirí una sèrie d'elements decoratius, com ara un escut gegant o unes banderoles per poder penjar-les a la façana de l'edifici.

De la mateixa manera, i per tal de mantenir unes bones relacions amb el Governador Civil a final de 1950 va ser nomenat el senyor José Manuel Pardo Suárez president honorari de l'entitat, en agraïment a totes les iniciatives desenvolupades en benefici de l'illa. A partir d'aquests moments, tots els governadors civils varen ser nomenats amb aquest càrrec honorífic com Francisco Sainz de Tejada, el mes de juliol de 1951, o Alejandro Rodríguez de Valcárcel, el mes de març de 1952.

Els directius també es preocuparen de felicitar l'Ajuntament de Palma per les disposicions dictades en referència a la forma de vestir, encaminades a suprimir l'espectacle que oferien alguns visitants espanyols i estrangers. La Junta Directiva envià un escrit de suggeriment a l'esmentada corporació municipal en què

recomanava que els guàrdies municipals duguessin unes targetes escrites en diverses llengües, on s'explicàs la prohibició de dur la vestimenta de la platja pels carrers de Ciutat.

La Junta General extraordinària del Foment del Turisme de Mallorca del 22 de juliol de 1949 escollí la següent Junta Directiva: l'enginyer d'obres de port Gabriel Roca Garcias (president), Jaume Ferrer Oliver (vicepresident), el funcionari Maties Mut Oliver⁴ (secretari), l'empresari Joaquim Quesada Fuentes (tresorer/comptador), Onofre Mercadal Oliver de la CAMPSA (vicetresorer/comptador), el cronista Joan Muntaner Bujosa (bibliotecari), el propietari Joan Servera Camps (vocal primer), el metge Jaume Escalas Real (vocal segon), Antoni Torrens Truyols (vocal tercer), el periodista esportiu Gabriel Font Martorell (vocal quart), l'enginyer agrònom Ferran Blanes Boysen (vocal cinquè), l'advocat Alfons Barceló Barceló (vocal sisè), l'artista Gabriel Llobera Vicens (vocal setè), el catedràtic Joan Taix Planas (vocal representant de la Diputació Provincial), comte d'Olocau (vocal representant de l'Ajuntament de Palma), l'enginyer de camins Miquel Forteza Pinya (vocal representant d'Obres Públiques), el metge i inspector Josep Porcel Zanoguera (vocal representant de Sanitat), l'hoteler Josep Cubeles Malapeira (vocal representant d'Hoteleria) i l'enginyer de camins Antoni Parietti Coll (vocal representant de Vies i Obres de la Diputació Provincial).

Totes aquestes anteriors persones ocupaven càrrecs o s'havien integrat dins l'estructura franquista. Es tractava de funcionaris de l'administració, empresaris, enginyers, advocats i professionals del sector turístic. Tots ells aprofiten el Foment del Turisme com una plataforma des d'on poder plantejar projectes i iniciatives, la majoria de les quals anaven dirigides a l'administració. A més a més, són persones que tenen una certa influència política i social.

⁴ Tot just nomenada la nova Junta Directiva, el secretari Maties Mut Oliver va ser destinat a l'Oficina d'Informació Espanyola de París. El seu càrrec seria substituït de forma interina pel senyor Lluís Sainz Martínez de Bujanda (1923-1975), persona que en aquells moments era el cap de l'Oficina d'Informació de la Direcció General de Turisme a Palma.

Precisament, una de les primeres iniciatives de la nova Junta Directiva seria la creació d'uns segells proturisme de Mallorca de diversa quantia i disseny. La idea era aconseguir un augment de les percepcions econòmiques. Per poder aplicar aquest segell proturisme de Mallorca als establiments hotelers i restaurants es feren gestions amb el Sindicat Provincial d'Hoteleria. La quantia d'aquests segells quedà establerta el mes de gener de 1950 de la forma següent: hotels de luxe (2 ptes. per persona i dia), hotels de primera A i B (1 pta.), agències de viatges (1 pta. per excursió), hotels de segona (0,75 ptes.), hotels de tercera (0,50 ptes.), pensions de luxe i primera classe (0,25 ptes.), espectacles, establiments d'ensaïmades i artesanía (0,25 ptes. per entrada o venda).

La nova Junta Directiva, també crearia la figura del guia-intèrpret oficial del Foment del Turisme de Mallorca, que tindria cura de rebre els vaixells i correus aeris que arribassin diàriament a l'illa. La idea era que facilitàs les dades necessàries i resolgués els dubtes als turistes quan arribassin a l'illa, per això un dels requisits va ser el domini de les llengües francesa i anglesa. Al cap de poc temps, aquest guia-intèrpret oficial del Foment del Turisme de Mallorca seria substituït per un motorista vigilant, que tindria cura de controlar el bon desenvolupament de les activitats turístiques i denunciar les activitats irregulars.

L'equip directiu, el 4 de setembre de 1951, s'assabentà de la creació del Ministeri d'Informació i Turisme. Uns dies després, es rebé un escrit del president de la FECIT (Federació Espanyola de Centres d'Iniciativa i Turisme) que recomanava enviar un escrit d'adhesió a l'Excel·lentíssim Senyor Ministre d'Informació i Turisme, així com al subsecretari del nou departament, cosa que va ser acceptada.

El Foment del Turisme de Mallorca tendria les funcions de Junta Provincial de Turisme. Per això, el delegat del Ministeri d'Informació i Turisme, Francisco Soriano Frade, assenyalà, durant la reunió de la Junta Directiva de dia 11 de febrer de 1953, que seria convenient que el Foment del Turisme de Menorca i Eivissa i

Formentera estiguessin representats respectivament dins la Junta Directiva de l'entitat, perquè aquesta tenia les funcions de Junta Provincial. Els reunits decidiren estudiar-ho i posar-se en contacte amb els presidents d'aquelles entitats, que acceptaren el càrrec de vocal dins la Junta Directiva.

Just tres mesos després, el mes de maig de 1953, el senyor Francisco Soriano Frade demanà que se celebrassin anualment dues reunions semestrals amb els representants del Foment del Turisme de Menorca i el d'Eivissa i Formentera, per poder tractar tots els temes turístics de caràcter provincial que afectessin les esmentades illes.

Sobtadament, quan pràcticament encara no s'havien fet reunions amb la resta de Foment del Turisme de les altres illes, el dia 14 d'octubre de 1953, la Junta Directiva s'assabentà que s'havia publicat recentment un decret relatiu al nou funcionament de les Juntes Provincials de Turisme, en aquells indrets on aquesta representació encara estava atorgada als Centres d'Iniciativa i Turisme. A continuació proporcionam el corresponent fragment d'aquella reunió:

«El presidente da cuenta de la creación por reciente Decreto de las Juntas Provinciales de Turismo en aquellas provincias en que estos organismos estaban representados por los Centros de Iniciativa y Turismo, dando cuenta de que con este motivo habría de modificarse el Artículo 1º de los Estatutos de la Sociedad y de la necesidad de dirigirse al Excmo. Sr. Gobernador Civil de la Provincia dándole cuenta de esta modificación y del cese del Fomento del Turismo de Mallorca en sus atribuciones de Junta Provincial.

Como quiera que en el seno de la Junta Provincial del Turismo de Baleares, esta entidad tiene derecho a una representación en calidad del Vocal nato de la misma se digna por unanimidad a nuestro Vice-Presidente D. Alfonso Barceló.»

Cal recordar que la Junta Directiva de l'entitat tenia assumides les funcions de Junta Provincial de Turisme des del mes de febrer de 1942 i que ara aquestes competències passarien a ser del governador civil de les Balears. En aquest sentit,

la Junta General de dia 15 de desembre de 1953 acordà modificar l'article 1r dels Estatuts i nomenar el governador civil com a president nat del Foment del Turisme. A continuació reproduïm el corresponent fragment:

«Abierta la sesión por el Sr. Presidente a veinte horas, da cuenta de la necesidad de rectificar el artículo 1º de los Estatutos de la Entidad en consonancia con cuanto dispone el decreto de 25 de Abril de 1953, por el que se crea en Baleares y otras provincias españolas las Juntas Provinciales de Turismo.

»Asimismo propone y se aprueba por aclamación que dada la importancia turística de Mallorca, y sus trascendentales problemas de vital importancia para su vida económica, se designa el Excmo. Sr. Gobernador Civil de la Provincia como Presidente nato del Fomento del Turismo, con atribuciones para convocar juntos, voz y voto en los mismos, no pudiendo delegar estas funciones.»

Nogensmenys, el Foment del Turisme de Mallorca continuà tenint prou pes econòmic per desenvolupar les seves funcions. Tant va ser així que, el mes de febrer de 1954, es rebé una comunicació de la Junta Provincial de Turisme que demanava una subvenció a l'entitat. D'altra banda, en aquell mateix mes, segons un decret del Ministeri d'Informació i Turisme de dia 11 de setembre de 1953, la Junta Directiva acordà demanar a través de la Junta Provincial de Turisme les funcions de Junta Insular de Turisme de Mallorca. A continuació volem reproduir l'article d'aquest Decret, a partir del qual es varen poder demanar les funcions de Junta Insular de Turisme: *«Art. 2.º La existencia de Juntas Provinciales y Locales de Turismo no será obstáculo a que en las provinciales de los Archipiélagos Balear y Canario puedan constituirse Juntas Insulares de Turismo.»*

La Junta Directiva del Foment del Turisme de Mallorca no aturà de créixer durant aquesta etapa, afavorida pel desenvolupament turístic de l'illa. Aquest fet propicià que el dia 21 de gener de 1954 es constituís una comissió executiva formada pel governador civil i president nat de l'entitat Honorato Martín Cobo, el president Gabriel Roca Garcias, el vocal representant de les agències de viatges Rafel Martorell Amengual, el vocal representant dels espectacles turístics Josep

Quint Zaforteza, el delegat provincial del Ministeri d'Informació i Turisme Francisco Soriano Frade, un vocal representant de la indústria hotelera i el secretari Lluís Sainz Martínez de Bujanda. De les anteriors persones es visualitzen diferents autoritats polítiques i delegats ministerials. La idea era agilitzar les tasques de l'entitat i donar sortida a un major nombre d'inicatives.

Precisament, la Junta Directiva de dia 10 de desembre de 1954 parlà del projecte de creació d'una Federació Balear de Foments del Turisme per tal d'unir esforços comuns i gestionar problemàtiques que afectessin totes les illes. A continuació aportam el fragment corresponent en aquella sessió:

«De acuerdo con un cambio de impresiones efectuado con el Excmo. Sr. Gobernador Civil de la Provincia se toma el acuerdo de constituir una comisión integrada por los Sres. D. Juan Victory (Fomento del Turismo de Menorca), como Presidente. D. Alfonso Barceló (Fomento del Turismo de Mallorca), D. Cesar Puget (Fomento del Turismo de Ibiza), como vocales, y D. Luis Sáinz (Fomento del Turismo de Mallorca) actuando como Secretario, al objeto de estudiar las bases para la constitución de una posible Federación Balear de Centros de Iniciativa y Turismo a objeto de aunar los esfuerzos de los tres Fomentos del Turismo existentes en el Archipiélago, con lo cual se conseguiría una más eficaz gestión de los problemas comunes y una mayor difusión de los atractivos turísticos de las Islas.»

Les Assembles Turístiques de Mallorca

A inicis dels anys cinquanta és quan és començarà a articular el tema turístic de Mallorca de bon de veres. Fins llavors s'havien plantejat projectes i iniciatives diverses amb resultats molt dispars. A més a més, la conjuntura econòmica tampoc havia ajudat a promoure la indústria turística. Així, de mica en mica diversos directius del Foment del Turisme de Mallorca començaren a pensar que el

turisme no tan sols era un fenomen exclusiu d'uns determinats sectors socials, sinó que afectava totes les entitats insulars de la vida mallorquina.

Amb aquestes anteriors premisses, dins la reunió de l'equip directiu⁵ de l'11 d'octubre de 1950 naixeria la idea de celebrar una I Assemblea Turística de Mallorca. A continuació proporcionem el fragment corresponent d'aquella reunió⁶:

«A propuesta de varios directivos se acuerda solicitar del Ilmo. Sr. Director General del Turismo y del Excmo. Sr. Gobernador Civil de la Provincia autorización y apoyo para poder celebrar a finales del presente año una Asamblea Turística de Mallorca cuyos fines primordiales serían los de unificar los esfuerzos de todas las entidades insulares para conseguir en Mallorca, dada la importancia verdaderamente excepcional que está adquiriendo en el orden turístico internacional, una organización perfecta, corrigiendo todas las deficiencias que hayan podido producirse en los últimos años y dándole a la Isla el prestigio que merece.»

La I Assemblea Turística de Mallorca se celebrà entre els dies 14 i 20 de gener de 1951 als salons de l'Ajuntament de Palma a través, fonamentalment, d'un Reglament i de quatre comissions de treball: hoteleria, excursions, comunicacions i afers generals. Cadascuna d'aquestes anteriors comissions estigué integrada per un president, un secretari i un elevat nombre de vocals.

L'esdeveniment representà la primera vegada que es reuniren tots els sectors implicats en el tema turístic, ja que un dels objectius era crear un fòrum⁷ de debat per analitzar el creixement turístic. A més es pretenia estudiar els diferents problemes d'interès turístic amb el propòsit de prendre els acords corresponents i traslladar les conclusions als poders públics.

⁵ VIVES REUS, Antoni: *Història del Foment del Turisme de Mallorca (1905-2005)*, Palma, Ed. Foment del Turisme de Mallorca, 2005, 241.

⁶ Llibre V d'Actes de Junes Directives del Foment del Turisme de Mallorca (1950-1956), 20 volt.

⁷ SERRA BUSQUETS, Sebastià; COMPANY MATES, Arnau: "El turisme en les institucions i en el debat públic" a DD.A. *Welcome! Un segle de turisme a les Illes Balears*, Barcelona, Ed. Fundació La Caixa, 2000, 77.

La participació a l'Assemblea fou extraordinària. En total hi hagué més de tres-cents participants inscrits com a particulars o entitats. Un nombre bastant elevat i que dóna idea de la magnitud dels actes i l'interès que despertà a nivell general.

El Director General del Turisme Luis A. Bolin Bidwell fou convidat com a assembleista d'honor a la I Assemblea Turística de Mallorca, juntament amb el Secretari de la Direcció General de Turisme Arturo Grau, a qui es demanà que fes una conferència turística dins els actes. A més a més, el Comitè d'Honor d'aquesta primera Assemblea quedà establert per les principals autoritats civils i militars de la província.

Tampoc podem oblidar la relació d'empreses i negocis, turístics i no turístics, encara que gairebé tots del sector serveis, que donaren el seu suport com a ens protectors de l'esdeveniment.

Les ponències de la I Assemblea Turística de Mallorca tractaren afers tan interessants com la proposta d'aplicació de preus tot inclòs dins la indústria hotelera, la creació d'una Escola d'Hoteleria, l'estudi de capacitat d'allotjaments hotelers, l'extensió de les línies telefòniques a nuclis turístics, els itineraris i preus de les excursions, l'establiment dels preus als espectacles turístics, l'obligatorietat de l'uniforme per als conductors i guies, la construcció d'un refugi a Formentor, la intensificació de les comunicacions marítimes i aèries, la construcció d'una autopista entre Palma i l'Aeroport de Son Bonet, la conservació i reparació de carreteres, la col·locació de rètols indicadors, l'embelliment i millora de l'enllumenat de Palma, la supressió total de la mendicitat, els cursos de llengües estrangeres o la sol·licitud per a la construcció d'un camp de golf, entre d'altres.

Algunes de les conclusions aprovades durant la I Assemblea Turística de Mallorca es dugueren a terme, mentre que d'altres romangueren pendants de la

posada en funcionament. En aquest sentit, els problemes burocràtics també foren un entrebanc per a molts d'aquests projectes. Ara bé, la realització d'uns cursos preparatoris per a l'examen de guia-intèrpret, fou una proposta que posaren en marxa els vocals Gabriel Font i Joan Muntaner. Fruit d'aquesta tasca, tots dos directius aconseguiren⁸ que el dia 2 d'abril de 1952 la Junta directiva acordés la publicació de l'anomenat, en un primer moment, *Manual de Guía de Turismo de Mallorca*. També es feren efectives les conclusions relatives a: la supressió del tríptic que necessitaven els turistes per circular dins el país; resolució total del problema de capacitat d'allotjament; el restabliment de l'horari antic del vaixell Palma-Alacant; reparació dels trams de carretera d'interès turístic; intensificació de les comunicacions aèries; creació del servei aeri directe París-Palma; etc.

La repercussió mediàtica d'aquest esdeveniment és un tema prou important que cal posar-hi esment, ja que el Comitè de Premsa, Ràdio i Cinematografia designat específicament per a l'esdeveniment difongué els actes i les propostes presentades seguint els objectius prevists.

A partir del mes de setembre de 1952 s'iniciaren els preparatius de la II Assemblea Turística de Mallorca, que tendria lloc del 19 al 24 de gener de 1953 i inaugurada al Palau de la Diputació Provincial de Balears de Palma. Per això es nomenà una comissió formada pels vocals Alfons Barceló Barceló, Gabriel Font Martorell, Felip Gaspart, Lluís Sainz i Josep Palao encarregada d'organitzar-ne els preparatius.

Algunes de les ponències⁹ presentades durant la II Assemblea Turística de Mallorca de 1953 ja havien estat presentades dins la primera assemblea de 1951. Entre les noves cal destacar la proposta per als nous preus dels allotjaments dels

⁸ SERRA BUSQUETS, Sebastià: "Incidència del turisme a l'opinió pública de les Illes Balears en el segle XX" a DD.AA. *III Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Palma, Ed. Institut d'Estudis Baleàrics, 1995, 209.

⁹ En aquesta segona edició trobem un major nombre de ponències presentades per diferents ajuntaments i particulars.

hotels, els serveis de canoes *La Gaviota*, l'establiment d'una estació central d'òmnibus o l'establiment d'unes normes morals als turistes¹⁰.

Si bé molts dels acords de la primera Assemblea Turística de Mallorca foren molt semblants¹¹ als de la segona, alguns en foren diferents. Pel que fa a les conclusions de la II Assemblea Turística de Mallorca moltes es posaren en pràctica, metre que d'altres romandrien en suspens durant molts d'anys. D'entre les més interessants destacà la idea de dur a terme un estudi, per part de la Delegació Provincial de Sindicats, per poder crear una Escola Professional d'Hoteleria o les propostes de mesures monetàries que se sol·licitarien a l'Institut Espanyol de Moneda Estrangera. En total s'aprovaren seixanta-sis conclusions relacionades amb temes turístics molt dispars.

El Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona

La sessió de la junta directiva del Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona¹² -SIT- del 24 de març de 1939 ja esmentaria al seu Llibre d'actes la referència «*III Año Triunfal*». Això suposava l'inici d'una nova etapa històrica en la qual l'associació turística tarragonina passava a integrar-se plenament dins el nou règim de la dictadura franquista.

La posada en funcionament de les activitats i afers del Sindicat d'Iniciativa no va ser fàcil, sobretot si es té en compte que diversos socis i directius patirien l'exili i la repressió franquista i quan s'accedí novament al local s'adonaren que havia desaparegut pràcticament tot. La llista de béns «espoliats» era bastant llarga i dóna compte de la intensitat final de la guerra. Ara bé, de mica en mica es reposà

¹⁰ Aquesta ponència fou presentada per la Junta Diocesana d'Acció Catòlica de Mallorca.

¹¹ SERRA BUSQUETS, Sebastià; COMPANYY MATES, Arnau: "El turisme en les institucions i en el debat públic" a DD.AA. *Welcome! Un segle de turisme a les Illes Balears*, Barcelona, Ed. Fundació La Caixa, 2000, 77-78.

¹² VIVES REUS, Antoni: *La societat civil davant el turisme. Història del Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona (1910-2010)*, Tesi Doctoral, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili, 2010.

el material necessari per començar a treballar l'oficina i es contractaren els serveis d'un empleat i una mecanògrafa, cadascun amb uns sous ben discrets.

Ben aviat també se cercà un local més cèntric i aprofitant la conjuntura es decidí fer les gestions oportunes per tal de poder ocupar l'antic local del Centre Catalanista Republicà ubicat al passeig de la Rambla del Generalísimo número 50. La idea del directiu Josep Maria Melendres¹³ es materialitzaria entre abril i maig de 1939 i de fet quatre mesos després ja s'organitzaria la inauguració oficial del mateix amb una exposició de l'escultor Salvador Martorell.

La inauguració del nou local¹⁴, el suport a l'entitat de les diferents institucions franquistes, l'organització de les festes populars de Santa Tecla com a patrona de la ciutat amb molt d'encert, i algunes petites iniciatives puntuals fa que puguem parlar d'un ràpid reconeixement polític i social del SIT de Tarragona. Òbviament, això es traduí amb un increment del nombre de socis, ja que durant la tardor de 1939 es donaren d'alta ni més ni manco que catorze socis.

D'altra banda, també s'hagueren d'iniciar els contactes amb la nova institució turística estatal, el Servei Nacional de Turisme¹⁵. La idea era informar del reinici de les tasques de l'entitat i sol·licitar una subvenció mensual ordinària, l'enviament de material de promoció, els serveis d'un intèrpret i una subvenció anual extraordinària a causa de l'espoli que havia sofert el local. A més a més, també se sol·licità el deute que tenia pendent l'anterior institució turística estatal.

Les senyals d'adhesió al nou règim foren constants en aquests primers anys. Així, abans de començar cada reunió es feia constar el lema «*Año Triunfal*» i

¹³ Sembla que aquest local era de la seva propietat.

¹⁴ El trasllat i l'adequació al nou tingueren un cost de 2.406 pessetes, xifra elevada si es té en compte el difícil context econòmic del moment. La Diputació Provincial de Tarragona va fer una aportació extraordinària de 500 pessetes.

¹⁵ En l'àmbit estatal, el Patronat Nacional de Turisme –PNT– desaparegué, a causa de la Guerra Civil, i donà pas a la Direcció General de Turisme –DGT– mitjançant una institució intermitja anomenada *Servicio Nacional de Turismo*. Per a més informació es pot consultar l'obra de FERNÁNDEZ FUSTER, Luis: *Historia general del turismo de masas*, Madrid, Ed. Alianza, Col. Alianza Universidad Textos, 1991, 294-295.

s'havia de demostrar una perfecta sintonia amb el poder polític. Prova d'això és que quan es rebé un escrit del president de la Comissió organitzadora demanant un representant de l'entitat per a la peregrinació a la Santíssima Verge del Pilar en honor als excaptius de la Guerra, de seguida es nomenà al senyor Timoteu Zanny perquè hi actués de delegat.

La creació a nivell estatal de la Direcció General de Turisme¹⁶ es posà de manifest amb l'escrit que es rebé d'aquesta institució el 18 de setembre de 1939. En el document s'informava que en breu s'enviaria una important remesa de propaganda i que a partir del gener de 1940 es podria demanar una modesta col·laboració econòmica¹⁷ de l'estat. També es contestava afirmativament a la petició del Sindicat d'assumir la representació oficial del Servei Nacional de Turisme, cosa que va ser molt ben vista per l'equip directiu.

La discreta, però bona, marxa del SIT de Tarragona durant aquests primers moments de l'etapa franquista, contrasta amb la situació general de crisi que es vivia en aquests anys. De fet, gradualment s'incorporaven més socis i algunes institucions feien efectives unes determinades aportacions anuals. Un dels exemples més significatius és el de la Diputació Provincial de Tarragona que aportà una subvenció anual de 3.000 pessetes per a gastar lliurement i una altra de 5.000 per a conceptes més concrets.

Pel que fa a la Diputació Provincial de Tarragona s'ha de dir que uns anys després de la Guerra Civil ja crearà una Comissió d'Educació, Esports i Turisme¹⁸

¹⁶ Segons ESTEVE SECALL, Rafael; FUENTES GARCÍA, Rafael: *Economía, historia e instituciones del turismo en España*, Madrid, Ed. Piràmide, 2000, 56, cal tenir en compte que l'estructura de la Direcció General de Turisme ja l'havia creada el bàndol franquista dins la pròpia Guerra Civil, més concretament, el 30 de gener de 1938, quan havia creat el Servei Nacional de Turisme.

¹⁷ Després de valorar les despeses que tenia l'associació i que era l'organisme que representava els interessos turístics de la Direcció General de Turisme s'acordà demanar una subvenció de 6.000 pessetes.

¹⁸ Tota la seva documentació es pot consultar a l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona –AHDT–, on es conserven els Llibres d'Actes de la Comissió d'Educació, Esports i Turisme entre 1949 i 1968. Si analitzam detingudament els treballs d'aquesta Comissió ens adonam, entre d'altres notícies, que col·laborà econòmicament amb algunes publicacions del Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona. També dins el seu pressupost de 1950, integrat dins el Llibre d'Actes de la Comissió d'Educació, Esports i Turisme (1949-1951), s'fol., dedica una partida de 100.000 pessetes a la Secció de Turisme «*Para coadyudar a la obra de propaganda turística conjunta que pueden realizar los Centros de Iniciativas de Tarragona, Tortosa y Reus*».

dins la seva junta gestora. De l'anàlisi dels llibres d'actes que es disposen es desprèn com el tema cultural, artístic i arqueològic¹⁹ es lliga amb unes clares connotacions turístiques. A més a més, també es significatiu com en el mateix nom de la comissió ja s'incorpori el mot «turisme», signe de preocupació per aquest camp. Ara bé, s'ha de dir que els esforços d'aquesta Comissió se centraran majoritàriament en l'educació, els esports o les biblioteques, àrees per ventura més necessitades a nivell immediat.

Quant a l'Ajuntament de Tarragona s'ha de dir que a més de fer anualment unes aportacions econòmiques al SIT també tingué en compte les tasques que venia realitzant i procurà fer-se amb els seus serveis. Així, malgrat només sigui un petit exemple, s'ha de dir que de seguida que es creà la Comissió d'Ornament Públic i Embelliment dins el sí de la corporació municipal, l'associació hi quedà representada mitjançant la designació d'un vocal.

Una representació de l'associació formada per Pere Saigi i Josep Maria Melendres es desplaçà a Madrid el novembre de 1940 per entrevistar-se amb el Director General de Turisme²⁰ i el Secretari General, respectivament. Des de la DGT se'ls informà que en breu es tornarien a constituir unes noves Junes Provincials i Locals de Turisme per tot Espanya a excepció feta de les províncies que ja comptassin amb un sindicat d'iniciativa consolidat, com era el cas de Tarragona. Evidentment eren notícies positives perquè es tenia en compte la feina i la trajectòria de l'associació.

I així, el 21 de febrer de 1941, el Cap d'Estat signà un Decret que es publicà en el Butlletí Oficial el 7 de març en el qual s'informava de la constitució i

¹⁹ Per ventura un d'aquests millors exemples sigui la defensa dels mosaics romans d'Altafulla «Els Munts» perquè aquests es quedessin a Tarragona, patrimoni valorat com un bé turístic que s'intentarà canalitzar a través dels museus.

²⁰ Malgrat sembli sorprenent, també s'envià un escrit a la DGT sol·licitant una subvenció extraordinària de 6.000 pessetes. No de bades encara es tenia un deute pendent amb aquest valor per haver organitzat de la I Exposició Nacional de Turisme el juny de 1936 i sobretot perquè no s'havia pogut fer efectiva la subvenció de l'antic Patronat Nacional del Turisme. No seria fins a l'any següent quan la DGT aprovaria un crèdit extraordinari per fer front a les factures pendents. La junta directiva del 12 d'abril de 1943 donà per tancada la liquidació pendent.

funcionament de les Junes Provincials de Turisme²¹. En el mateix text s'indicava que en el cas de Tarragona seria el Sindicat d'Iniciativa i Turisme l'entitat que gaudiria d'aquestes funcions. A partir d'aquests moments l'associació s'hauria d'adaptar a la nova normativa oficial en aspectes relatius al seu funcionament intern²², com era: una reunió mínima cada trimestre; la DGT hauria d'aprovar el seu pressupost anual enviant-hi una memòria econòmica; assessorar i desenvolupar el foment del turisme a la província segons les directrius estatals o assessorar el que sigui sol·licitat per la DGT.

Per tal d'assumir aquestes competències el primer que es va fer va ser enviar una còpia dels Estatuts i del Reglament de funcionament intern a la DGT, i informar de quins eren els membres que formaven l'actual junta directiva. Un mes després també es respongué a la petició de donar comptes de les entrades econòmiques obtingudes des de dia primer de l'any.

Les funcions de Junta Provincial de Turisme facilitaren una certa estabilitat al SIT de Tarragona. No de bades es tenia el suport de la DGT. Ara bé, els membres de l'equip de govern no cessaren de seguir fent gestions amb altres institucions per tal d'incrementar les seves entrades econòmiques. En aquest sentit, s'ha de dir que tot i que els ajuntaments estaven obligats a destinar unes determinades quantitats a inversió turística eren pocs els que ho feien i se'ls havia d'anar al darrera per tal d'aconseguir almenys un ajut. De fet, dins la reunió del 5 de novembre de 1941 s'optà per fer una sol·licitud de 4.000 pessetes a l'Ajuntament de Tarragona, de les quals mil es destinarien per a l'atenció dels turistes i tres mil al propi manteniment intern de l'entitat.

La preocupació pel tema econòmic durant aquests anys també es posa de manifest dins l'equip directiu en què serà habitual que gairebé a cada reunió de la junta directiva el tresorer doni comptes de la situació econòmica de la caixa de

²¹ Cal assenyalar que molts de sindicats d'iniciativa havien desaparegut durant la Guerra Civil i era necessari crear unes estructures semblants per tal de reorganitzar el turisme.

²² Una de les primeres mesures a prendre fou la unificació del personal del Sindicat d'Iniciativa i de la Delegació de la Direcció General de Turisme.

l'entitat, moviments de caràcter molt inestable, i que estaven condicionats a l'efectivitat de les diferents subvencions. De fet, un dels problemes d'aquests anys és que les institucions prometien o concedien diverses subvencions o ajuts però molts d'aquests no es feien efectius.

La primera junta general de socis que tingué lloc després de la Guerra Civil no es convocà fins al 7 de febrer de 1942, ja que fins aleshores no s'havia obtingut el corresponent permís del Govern Civil. En aquella reunió es llegí la memòria d'activitats compresa entre 1936 i 1941, s'explicaren els moviments i la situació econòmica i sobretot s'acordà que per tal d'omplir les vacants existents dins la junta directiva se sol·licitassin vocals representants de la Diputació Provincial, l'Ajuntament, el Club Nàutic i el Club Gimnàstic. Pocs anys després també es decidiria que la Junta Provincial de Premsa, la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació²³ de Tarragona, la Cambra de la Propietat²⁴ o la Delegació d'Educació Popular tinguessin un representant dins l'equip directiu.

Els lligams del Sindicat d'Iniciativa amb l'Església sempre havien estat bastant puntuals però respectuosos. Ara bé, una representació de la societat no dubtà en assistir als funerals que tingueren lloc a la catedral en homenatge al reconegut cardenal tarragoní Francesc Vidal i Barraquer²⁵ (Cambrils de Mar 1868-Friburg 1943), el qual havia mort a Suïssa. La junta també envià un escrit de bona disposició al nou administrador apostòlic de la diòcesi, Salvador Rial. En aquest sentit, és necessari assenyalar que aquest personatge defensor de la llibertat de l'Església i de la llengua i cultura catalana ja havia contribuït a evitar els incendis d'esglésies i convents de Catalunya durant la Segona República i s'havia negat a signar la lletra col·lectiva de l'episcopat espanyol de l'1 de juliol de 1937 a favor de l'Espanya del general Franco, conseqüència d'això li prohibirien retornar en vida a

²³ S'ha d'esmentar que la gent del SIT de Tarragona s'alegrà molt que dins la Memòria d'activitats de la Cambra de Comerç de 1942 hi hagués una destacada ressenya de les activitats realitzades per l'associació. La seva representació l'ostentà el senyor Martí.

²⁴ La persona designada per la Cambra de la Propietat seria el senyor Valentines.

²⁵ És important assenyalar que la tasca d'aquest cardenal va ser molt ben vista pels membres de l'equip directiu del SIT, sobretot si tenim en compte que va ser un declarat opositor al franquisme.

la seva diòcesi, la qual governaren en nom seu els vicaris generals Salvador Rial i Francesc Vives.

Un símptoma que dóna fe de la importància que estava adquirint l'associació és que després des tres anys d'haver pres possessió del nou local s'iniciaria una llarga reforma d'obra²⁶, sobretot de la seva façana, la qual estava molt malmesa, però també del seu interior. La data d'inauguració no seria fixada fins al 4 d'agost de 1944 moment en què també seria inaugurada de forma oficial una exposició artística col·lectiva. El nou espai comptaria amb cinc habitacions grans; un atri d'estil pompeïà amb columnes romanes d'ordre dòric i una reproducció del nin etíop del Museu Arqueològic; l'oficina d'informació decorada amb gravats i mapes perfectament il·luminats, la sala d'exposicions²⁷ de 9x10 metres, la sala de juntes plantejada d'estil modern, còmode i amb una petita biblioteca; i arxius i una magnífica façana decorada amb motius artístics d'època romana.

L'acte d'inauguració comptà amb l'assistència de les diferents autoritats i després de fer la corresponent benedicció religiosa es pronunciaren els discursos del president del SIT de Tarragona Guillem Boxó, de l'Alcalde de la Ciutat Agustí Sandoval Panasachs i del Director General de Turisme, Lluís A. Bolín. A continuació el Gremi d'Hosteleria obsequià als assistents amb un tast de vi.

La bona predisposició del Governador Civil i la voluntat d'aquest d'ajudar a tirar endavant millores i projectes turístics faria que el president del SIT s'entrevistés amb aquesta autoritat una vegada cada més per informar-li de quines eren les principals reivindicacions.

La primera audiència d'aquest tipus tingué lloc l'abril de 1944 i ja se li proposaren les següents problemàtiques: la reposició del tren exprés diari amb

²⁶ Aquesta reforma seria subvencionada per la Direcció General de Turisme, la Diputació Provincial i l'Ajuntament de la ciutat.

²⁷ De seguida es redactarien unes condicions de lloguer de la sala, que inclouria un 5% de la comissió sobre la venda de les obres i un dipòsit de 100 pessetes.

València; la compra dels terrenys del fòrum per part de l'Estat; la construcció del Museu Provincial; les excavacions de l'amfiteatre; la campanya contra la mendicitat en els trens i la ciutat; i l'estat en què es trobava l'estació de ferrocarril. Lògicament era molt difícil posar remei a tots aquests assumptes però era una manera d'anar avançant en positiu. Paral·lelament també es gestionà amb l'Ajuntament que demanés als menjadors de l'Auxili Social²⁸ *«que se prohíba la salida de los muchachos antes de haber comido la fruta en el propio local, pues en caso contrario echan las pieles de platanos y naranjas por el suelo, con el consiguiente peligro para los transeuntes, y que la salida se realice con orden y por las aceras para evitar accidentes.»*

Els afers polítics també preocupaven de debò als membres del SIT de Tarragona i per això volgueren concórrer a les eleccions de diputats provincials de 1949. En aquest sentit, tingueren cura d'incorporar-se al Registre d'Associacions Culturals del Govern Civil uns mesos abans, ja que d'aquesta manera podrien escollir els seus propis candidats a diputats provincials i la seva proposta de candidat compromissari. Les persones escollides en qualitat de possibles diputats foren Antoni Soler Morey, Frederic Torres Brull i Enric Guash Jiménez, mentre que Josep Maria Banús Vidal seria proposat com a compromissari.

Des del punt de vista estatal, la creació del Ministeri d'Informació i Turisme²⁹, el juliol de 1951, i els conseqüents canvis dins la Direcció General de Turisme va ser contemplat com un senzill assumpte de tràmit polític i tant sols s'envià un telegrama de felicitació i adhesió al ministre Gabriel Arias Salgado pel nomenament d'aquest càrrec. Cal tenir en compte que segons la nova

²⁸ Llibre d'Actes del Consell Directiu del SIT (1945-1956), Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona, 11-12.

²⁹ Segons ESTEVE SECALL, Rafael; FUENTES GARCÍA, Rafael: *Economía, historia e instituciones del turismo en España*, Madrid, Ed. Piràmide, 2000, 55-56, la creació d'aquest nou ministeri inclouria la denominació «Turisme» per suavitzar les seves funcions d'Informació. De fet, de les cinc direccions generals només una corresponia a Turisme.

administració turística es nomenaria un Delegat Provincial d'Informació i Turisme³⁰, que recauria en la persona de Josep Maria de March Hyda.

Les ocupacions de vigilància i control social d'aquesta Delegació faria que la seva implicació en el tema turístic no fos completa, cosa que beneficiaria extraordinàriament al Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona, ja que era un motiu més de la seva raó de ser. És necessari tenir present que l'esmentat organisme tindria cura del control de la ràdiodifusió, la televisió, el cinema, el teatre o les festes populars.

No seria fins a la tardor de 1953, i en virtut de l'entrada en vigor d'un Decret³¹ publicat al BOE el setembre d'aquell any, quan el SIT de Tarragona perdria les funcions³² de Junta Provincial de Turisme que tenia adquirides des del 1941 i serien atribuïdes al Govern Civil de la província. La notícia causà un gran desconcert i s'acordà cercar l'ajut de l'Ajuntament amb la idea de crear una Oficina Municipal de Turisme, doncs els seus treballs eren necessaris, sobretot si tenim en compte que en aquell mes de setembre s'havien atès unes 1.200 persones.

Per ventura, el comentari *«Este es el pago que reciben los nueve Sindicatos que hasta la fecha y de una manera completamente generosa y honorífica han venido realizando las funciones de Junta Provincial de Turismo»* sigui la millor manera que exemplifiqui el sentiment que tingueren els membres de l'associació. Malgrat tot, la nova Junta Provincial de Turisme de Tarragona no es constituí fins al 12 de gener de 1954. En aquella sessió s'acordà que el Sindicat d'Iniciativa i Turisme ostentaria les funcions de Junta Local de Turisme³³ i podria disposar

³⁰ Segons PIQUÉ PADRÓ, Jordi; VIRGILI BELTRAN, M. Elena: *Tarragona 1950-2000. Itinerari visual*, Valls, Cossetània Edicions, 2003, 17, «[...] La censura, centralitzada finalment per la Delegación de Información y Turismo, filtrava i anul·lava qualsevol crítica al règim i prohibia la utilització del català, ja fora imprès o radiat. [...]».

³¹ Segons ARANZADI: *Repertorio cronológico de legislación 1953*, Pamplona, Ed. Aranzadi, 1953, 1060, aquest Decret fou aprovat l'11 de setembre de 1953 amb el títol «Juntas Provinciales y Locales de Turismo. Creación de las provinciales en todas las provincias».

³² Sens dubte les mesures que estaven contemplades dins aquest Decret tendien a cercar un major control estatal del vessant turístic.

lliurament del seu capital econòmic existent, quedant almenys d'aquesta manera salvaguarda la tasca i el reconeixement que gaudia l'entitat.

A mode de conclusions

A l'etapa analitzada, en el moment que desapareixen les cartilles de racionament, i que en certa manera ens trobam davant una nova conjuntura, hem d'afirmar que tant a través del Foment del Turisme de Mallorca com del Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona es plantegen iniciatives prou importants amb participació de nombrosos professionals que configuraran unes polítiques turístiques que s'acceleraran durant la dècada dels anys cinquanta. La importància del turisme queda reflectida a través nombroses fonts. L'onada de construcció d'hotels, amb suport del Banc Hipotecari, és un fet que es començarà a accelerar en la dècada dels anys cinquanta³⁴.

Les Assemblees Turístiques de Mallorca de 1951 i 1953, convocades i organitzades pel Foment del Turisme de Mallorca, i amb àmplia participació de professionals del sector turístic, del món de l'empresa en general i de les administracions varen presentar tot un conjunt de conclusions rellevants i que configurarien unes línies d'actuació per part de les institucions que confluïrien a l'etapa del turisme de masses. Alguns dels acords d'aquestes Assemblees Turístiques amb una àmplia participació encara avui tenen vigència, com és ara el tot-inclòs, infraestructures, esports, medi ambient, etc. Alguns dels ponents i participants a les Assemblees del 1951 i 1953, abans de 1936 ja havien manifestat públicament alguns dels temes que s'acordaven en aquells moments, i alguns dels participants i/o ponents tengueren responsabilitats en la polítiques o activitats turístiques els anys posteriors.

³³ Cal assenyalar que també estava previst que es creassin Junes Locals de Turisme als nuclis de Reus i Tortosa.

³⁴ PAYERAS, Miquel: "El naixement de la gallina dels ous d'or" a DD.AA. *Memòria Viva. Mallorca des de la mort de Franco fins avui 1975-1995*, Palma, Ed. Grup Serra, 1995, 31.

